

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक १ ॥

।।।।। ॥ स्तवननाम दशक प्रथम ॥ १ ॥
।।।।। ॥ श्रीराम ॥
श्रोते पुसती कोण ग्रंथ। काय बोलिलें जी येथ ।
श्रवण केलियानें प्राप्त। काय आहे ॥ १ ॥
ग्रंथा नाम दासबोध। गुरुशिष्यांचा संवाद ।
येथ बोलिला विशद। भक्तिमार्ग ॥ २ ॥
नवविधा भक्ति आणि ज्ञान। बोलिलें वैराग्याचें लक्षण ।
बहुधा अध्यात्म निरोपण। निरोपिलें ॥ ३ ॥
भक्तिचेन योगें देव। निश्चयें पावती मानव ।
ऐसा आहे अभिप्राव। ईये ग्रंथी ॥ ४ ॥
मुख्य भक्तीचा निश्चयो। शुद्धज्ञानाचा निश्चयो ।
आत्मस्थितीचा निश्चयो। बोलिला असे ॥ ५ ॥
शुद्ध उपदेशाचा निश्चयो। सायोज्यमुक्तीचा निश्चयो ।
मोक्षप्राप्तीचा निश्चयो। बोलिला असे ॥ ६ ॥
शुद्धस्वरूपाचा निश्चयो। विदेहस्थितीचा निश्चयो ।
अल्पपणाचा निश्चयो। बोलिला असे ॥ ७ ॥
मुख्य देवाचा निश्चयो। मुख्य भक्ताचा निश्चयो ।
जीवशिवाचा निश्चयो। बोलिला असे ॥ ८ ॥
मुख्य ब्रह्माचा निश्चयो। नाना मतांचा निश्चयो ।
आपण कोण हा निश्चयो। बोलिला असे ॥ ९ ॥
मुख्य उपासनालक्षण। नाना कवित्वलक्षण ।
नाना चातुर्यलक्षण। बोलिलें असे ॥ १० ॥
मायोद्भवाचें लक्षण। पंचभूतांचे लक्षण ।
कर्ता कोण हें लक्षण। बोलिलें असे ॥ ११ ॥
नाना किंत निवारिले ॥ नाना संशयो छेदिले ।
नाना आशंका फेडिले। नाना प्रश्न ॥ १२ ॥
ऐसे बहुधा निरोपिलें। ग्रंथगर्भी जें बोलिलें ।
तें अवघेंचि अनुवादलें। न वचे किं कदा ॥ १३ ॥
तथापि अवघा दासबोध। दशक फोडून केला विशद ।
जे जे दशकींचा अनुवाद। ते ते दशकीं बोलिला ॥ १४ ॥
नाना ग्रंथांच्या समती। उपनिषदें वेदांत श्रुती ।
आणि मुख्य आत्मप्रचीती। शास्त्रेंसहित ॥ १५ ॥
नाना समतीअन्वये। म्हणौनी मिथ्या म्हणतां न ये ।
तथापि हें अनुभवसि ये। प्रत्यक्ष आतां ॥ १६ ॥
मत्सरें यासी मिथ्या म्हणती। तरी अवघेचि ग्रंथ उच्छेदती ।
नाना ग्रंथांच्या समती। भगवद्वाक्यें ॥ १७ ॥
शिवगीता रामगीता। गुरुगीता गर्भगीता ।

उत्तरगीता अवधूतगीता। वेद आणी वेदांत ॥ १८ ॥
भगवद्गीता ब्रह्मगीता। हंसगीता पाण्डवगीता ।
गणेशगीता येमगीता। उपनिषदें भागवत ॥ १९ ॥
इत्यादिक नाना ग्रंथ। समतीस बोलिले येथ ।
भगवद्वाक्ये येथार्थ। निश्चयेंसी ॥ २० ॥
भगवद्वाचनीं अविश्वासे। ऐसा कोण पतित असे ।
भगवद्वाक्याविरहित नसे। बोलणे येथीचें ॥ २१ ॥
पूर्णग्रंथ पाहिल्याविण। उगाच ठेवी जो दूषण ।
तो दुरात्मा दुराभिमान। मत्सरें करी ॥ २२ ॥
अभिमानें उठे मत्सर। मत्सरें ये तिरस्कार ।
पुढें क्रोधाचा विकार। प्रबळे बळें ॥ २३ ॥
ऐसा अंतरी नासला। कामक्रोधें खवळला ।
अहंभावे पालटला। प्रत्यक्ष दिसे ॥ २४ ॥
कामक्रोधें लिथाडिला। तो कैसा म्हणावा भला ।
अमृत सेवितांच पावला। मृत्य राहो ॥ २५ ॥
आतां असो हें बोलणें। अधिकारासारिखें घेणें ।
परंतु अभिमान त्यागणें। हें उत्तमोत्तम ॥ २६ ॥
मागां श्रोतीं आक्षेपिलें। जी ये ग्रंथी काय बोलिलें ।
तें सकळहि निरोपिलें। संकळीत मार्गें ॥ २७ ॥
आतां श्रवण केलियाचें फळ। क्रिया पालटे तत्काळ ।
तुटे संशयाचें मूळ। येकसरां ॥ २८ ॥
मार्ग सांपडे सुगम। न लगे साधन दुर्गम ।
सायोज्यमुक्तीचें वर्म। ठांड पडे ॥ २९ ॥
नासे अज्ञान दुःख भ्रांती। शीघ्रचि येथें ज्ञानप्राप्ती ।
ऐसी आहे फळश्रुती। ईये ग्रंथी ॥ ३० ॥
योगियांचे परम भाग्य। आंगी बाणे तें वैराग्य ।
चातुर्य कळे यथायोग्य। विवेकेंसहित ॥ ३१ ॥
भ्रांत अवगुणी अवलक्षण। तेचि होती सुलक्षण ।
धूर्त तार्किक विचक्षण। समयो जाणती ॥ ३२ ॥
आळसी तेचि साक्षपी होती। पापी तेचि प्रस्तावती ।
निंदक तेचि वंदू लागती। भक्तिमार्गासी ॥ ३३ ॥
बद्धची होती मुमुक्षु। मूर्ख होती अतिदक्ष ।
अभक्तची पावती मोक्ष। भक्तिमार्गें ॥ ३४ ॥
नाना दोष ते नासती। पतित तेचि पावन होती ।
प्राणी पावे उत्तम गती। श्रवणमात्रें ॥ ३५ ॥
नाना धोकें देहबुद्धीचे। नाना किंत सदेहाचे ।
नाना उद्वेग संसाराचे। नासती श्रवणें ॥ ३६ ॥
ऐसी याची फळश्रुती। श्रवणें चुके अधोगती ।

मनास होय विश्रांती। समाधान ॥ ३७ ॥
जयाचा भावार्थ जैसा। तयास लाभ तैसा।
मत्सर धरी जो पुंसा। तयास तेंचि प्राप्त ॥ ३८ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे ग्रंथारंभलक्षणनाम
।।।। समास पहिला ॥ १ ॥

।।।।।। ॥ श्रीराम ॥
।। समास दुसरा : गणेशस्तवन।।
।। ॥ श्रीराम ॥
ॐ नमोजि गणनायेका। सर्व सिद्धिफळदायेका।
अज्ञानभ्रांतिच्छेदका। बोधरूपा ॥ १ ॥
माझिये अंतरी भरावें। सर्वकाळ वास्तव्य करावें।
मज वागसुन्यास वदवावें। कृपाकटाक्षेंकरूनी ॥ २ ॥
तुझिये कृपेचेनि बळें। वितुळती भ्रांतीचीं पडळें।
आणी विश्वभक्षक काळें। दास्यत्व कीजे ॥ ३ ॥
येतां कृपेची निज उडी। विघ्नें कापती बापुडी।
होऊन जाती देशधडी। नाममात्रें ॥ ४ ॥
म्हणौन नामें विघ्नहर। आम्हां अनाथांचे माहेर।
आदिकरूनी हरीहर। अमर वंदिती ॥ ५ ॥
वंदूनियां मंगळनिधी। कार्य करितां सर्वसिद्धी।
आघात अडथाळे उपाधी। बाधूं सकेना ॥ ६ ॥
जयाचें आठवितां ध्यान। वाटे परम समाधान।
नेत्रीं रिघोनियां मन। पांगुळे सर्वांगी ॥ ७ ॥
सगुण रूपाची टेव। माहा लावण्य लाघव।
नृत्य करितां सकळ देव। तटस्त होती ॥ ८ ॥
सर्वकाळ मदोन्मत्त। सदा आनंदे डुल्लत।
हरूपें निर्भर उद्वित। सुप्रसन्नवदनु ॥ ९ ॥
भव्यरूप वितंड। भीममूर्ति माहा प्रचंड।
विस्तीर्ण मस्तकीं उदंड। सिंधूर चर्चिला ॥ १० ॥
नाना सुगंध परिमळें। थबथबा गळती गंडस्थळें।
तेथें आलीं षट्पदकुळें। झुंकारशब्दें ॥ ११ ॥
मुडीं व शुंडादंड सरळे। शोभे अभिनव आवाळें।
लंबित अधर तिक्षण गळे। क्षणक्षणा मंदसत्त्वी ॥ १२ ॥
चौदा विद्यांचा गोसांवी। हरस्व लोचन ते हिलावी।
लवलवित फडकावी। फडै फडै कर्णथापा ॥ १३ ॥
रत्नखचित मुगुटी झळाळ। नाना सुरंग फांकती कीळ।
कुंडलें तळपती नीळ। वरी जडिले झमकती ॥ १४ ॥
दंत शुभ्र सदृष्ट। रत्नखचित हेमकट्ट।
तया तळवटीं पत्रें नीट। तळपती लघु लघु ॥ १५ ॥
लवथवित मलपे दोंद। वेष्टित कट्ट नागबंद।
क्षुद्र घंटिका मंद मंद। वाजती झणत्कारें ॥ १६ ॥
चतुर्भुज लंबोदर। कासे कासिला पितांबर।
फडके दोंदिचा फणीवर। धुधूकार टाकी ॥ १७ ॥
डोलवी मस्तक जिव्हा लाळी। घालून बैसला वेटाळी।

उभारोनि नाभिकमळीं। टकमकां पाहे ॥ १८ ॥
नाना याति कुशुममाळा। व्याळपरियंत रुळती गळां।
रत्नजडित हृदयकमळा-। वरी पदक शोभे ॥ १९ ॥
शोभे फरश आणी कमळ। अंकुश तिक्षण तेजाळ।
येके करी मोदकगोळ। तयावरी अति प्रीति ॥ २० ॥
नट नाट्य कळा कुंसरी। नाना छंदें नृत्य करी।
टाळ मृदांग भरोवरी। उपांग हुंकारे ॥ २१ ॥
स्थिरता नाही येक क्षण। चपळविशई अग्रगण।
साअजिरी मूर्ति सुलक्षण। लावण्यखाणी ॥ २२ ॥
रुणझुणा वाजती नेपुरें। वांकी बोभाटती गजरें।
घागरियासहित मनोहरें। पाउलें दोनी ॥ २३ ॥
ईश्वरसभेसी आली शोभा। दिव्यांबरांची फांकली प्रभा।
साहित्यविशई सुल्लभा। अष्टनायका होती ॥ २४ ॥
ऐसा सर्वांगे सुंदरु। सकळ विद्यांचा आगरु।
त्यासी माझा नमस्कारु। साष्टांग भावें ॥ २५ ॥
ध्यान गणेशाचें वर्णितां। मतिप्रकाश होये भ्रांता।
गुणानुवाद श्रवण करितां। वोळे सरस्वती ॥ २६ ॥
जयासि ब्रह्मादिक वंदिती। तेथें मानव बापुडे किती।
असो प्राणी मंदमती। तेहीं गणेश चिंतावा ॥ २७ ॥
जे मूर्ख अवलक्षण। जे कां हीणाहूनि हीण।
तेचि होती दक्ष प्रविण। सर्वविशई ॥ २८ ॥
ऐसा जो परम समर्थ। पूर्ण करी मनोरथ।
सप्रचीत भजनस्वार्थ। कल्लौ चंडीविनायेकौ ॥ २९ ॥
ऐसा गणेश मंगळमूर्ती। तो म्यां स्तविला येथामति।
वांछ्या धरूनि चिंतीं। परमार्थाची ॥ ३० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे गणेशस्तवननाम
।।।। समास दुसरा ॥ २ ॥

।।।।।। ॥ श्रीराम ॥
समास तिसरा : शारदास्तवन
।।।। ॥ श्रीराम ॥
आतां वंदीन वेदमाता। श्रीशारदा ब्रह्मसुता।
शब्दमूल वाग्देवता। माहं माया ॥ १ ॥
जे उठवी शब्दांकुर। वदे वैखरी अपार।
जे शब्दाचें अभ्यांतर। उकलून दावी ॥ २ ॥
जे योगियांची समाधी। जे धारिष्टांची कृतबुद्धी।
जे विद्या अविद्या उपाधी। तोडून टाकी ॥ ३ ॥
जे माहापुरुषाची भार्या। अति सलग्न अवस्था तुर्या।
जयेकरितां महत्कार्या। प्रवर्तले साधु ॥ ४ ॥
जे महंतांची शांती। जे ईश्वराची निज शक्ती।
जे ज्ञानियांची विरक्ती। नैराशशोभा ॥ ५ ॥
जे अनंत ब्रह्मांडें घडी। लीळाविनोदेंचि मोडी।
आपण आदिपुरुषीं दडी। मारून राहे ॥ ६ ॥
जे प्रत्यक्ष पाहातां आडळे। विचार घेतां तरी नाडळे।

जयेचा पार न कळे । ब्रह्मादिकांसी ॥ ७ ॥
 जे सर्व नाटक अंतर्कळा । जाणीव स्फूर्ती निर्मळा ।
 जयेचेनी स्वानंदसोहळा । ज्ञानशक्ती ॥ ८ ॥
 जे लावण्यस्वरूपाची शोभा । जे परब्रह्मसूर्यांची प्रभा ।
 जे शब्दी वदोनि उभा । संसार नासी ॥ ९ ॥
 जे मोक्षश्रिया माहांमंगळा । जे सत्रावी जीवनकळा ।
 हे सत्त्वलीळा सुसीतळा । लावण्यखाणी ॥ १० ॥
 जे अवेक्त पुरुषाची वेक्ती । विस्तारें वाढली इच्छाशक्ती ।
 जे कळीकाळाची नियंती । सद्गुरुकृपा ॥ ११ ॥
 जे परमार्थमार्गीचा विचार- । निवडून, दावी सारासार ।
 भवसिंधूचा पैलपार । पाववी शब्दबळें ॥ १२ ॥
 ऐसी बहुवेषें नटली । माया शारदा येकली ।
 सिद्धिचि अंतरी संचली । चतुर्विधा प्रकारें ॥ १३ ॥
 तीही वाचा अंतरी आलें । तें वैखरिया प्रगट केलें ।
 म्हणौन कर्तुत्व जितुकें जालें । तें शारदागुणें ॥ १४ ॥
 जे ब्रह्मादिकांची जननी । हरीहर जयेपासुनी ।
 सृष्टिरचना लोक तिनी । विस्तार जयेचा ॥ १५ ॥
 जे परमार्थाचें मूळ । नांतरी सद्दिद्याची केवळ ।
 निवांत निर्मळ निश्चळ । स्वरूपस्थिती ॥ १६ ॥
 जे योगियांचे ध्यानी । जे साधकांचे चिंतनी ।
 जे सिद्धांचे अंतःकर्णी । समाधिरूपें ॥ १७ ॥
 जे निर्गुणाची वोळखण । जे अनुभवाची खूण ।
 जे व्यापकपणें संपूर्ण । सर्वाघटी ॥ १८ ॥
 शास्त्रें पुराणें वेद श्रुति । अखंड जयेचें स्तवन करिती ।
 नाना रूपीं जयेसी स्तविती । प्राणीमात्र ॥ १९ ॥
 जे वेदशास्त्रांची महिमा । जे निरोपमाची उपमा ।
 जयेकरितां परमात्मा । ऐसें बोलिजे ॥ २० ॥
 नाना विद्या कळा सिद्धी । नाना निश्चयाची बुद्धी ।
 जे सूक्ष्म वस्तूची शुद्धी । ज्ञेप्तीमात्र ॥ २१ ॥
 जे हरिभक्तांची निजभक्ती । अंतरनिष्ठांची अंतरस्थिती ।
 जे जीवन्मुक्तांची मुक्ती । सायोज्यता ते ॥ २२ ॥
 जे अनंत माया वैष्णवी । न कळे नाटक लाघवी ।
 जे थोराथोरासी गोवी । जाणपणें ॥ २३ ॥
 जें जें दृष्टीनें देखिलें । जें जें शब्दें वोळखिलें ।
 जें जें मनास भासलें । तितुकें रूप जयेचें ॥ २४ ॥
 स्तवन भजन भक्ति भाव । मायेंवाचून नाहीं ठाव ।
 या वचनाचा अभिप्राव । अनुभवी जाणती ॥ २५ ॥
 म्हणौनी थोराहुनि थोर । जे ईश्वराचा ईश्वर ।
 तयेसी माझा नमस्कार । तदांशेचि आतां ॥ २६ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे शारदास्तवननाम
 । । । । समास तिसरा ॥ ३ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
 समास चवथा : सद्गुरुस्तवन

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
 आतां सद्गुरु वर्णवेना । जेथें माया स्पर्शो सकेना ।
 तें स्वरूप मज अज्ञाना । काये कळे ॥ १ ॥
 न कळे न कळे नेति नेति । ऐसें बोलतसे श्रुती ।
 तेथें मज मूर्खाची मती । पवाडेल कोठें ॥ २ ॥
 मज न कळे हा विचार । दुःहूनि माझा नमस्कार ।
 गुरुदेवा पैलपार । पाववीं मज ॥ ३ ॥
 होती स्तवनाची दुराशा । तुटला मायेचा भवसा ।
 आतां असाल तैसे असा । सद्गुरु स्वामी ॥ ४ ॥
 मायेच्या बळें करीन स्तवन । ऐसें वांछित होतें मन ।
 माया जाली लज्यायमान । काय करूं ॥ ५ ॥
 नातुडे मुख्य परमात्मा । म्हणौनी करावी लागे प्रतिमा ।
 तैसा मायायोगें महिमा । वर्णीन सद्गुरुचा ॥ ६ ॥
 आपल्या भावासारिखा मनीं । देव आठवावा ध्यानीं ।
 तैसा सद्गुरु हा स्तवनीं । स्तुं आतां ॥ ७ ॥
 जय जया जि सद्गुरुराजा । विश्वभरा विश्वबीजा ।
 परमपुरुषा मोक्षध्वजा । दीनबंधु ॥ ८ ॥
 तुझीयेन अभयंकरें । अनावर माया हे वोसरे ।
 जैसें सूर्यप्रकाशें अंधारें । पळोन जाये ॥ ९ ॥
 आदित्यें अंधकार निवारे । परंतु मागुतें ब्रह्मांड भरे ।
 नीसी जालियां नंतरें । पुन्हां काळोखें ॥ १० ॥
 तैसा नव्हे स्वामीराव । करी जन्ममृत्य वाव ।
 समूळ अज्ञानाचा ठाव । पुसून टाकी ॥ ११ ॥
 सुवर्णाचें लोहो कांहीं । सर्वथा होणार नाहीं ।
 तैसा गुरुदास संदेहीं । पडोचि नेणे सर्वथा ॥ १२ ॥
 कां सरिता गंगेसी मिळाली । मिळणी होतां गंगा जली ।
 मग जरी वेगळी केली । तरी होणार नाहीं सर्वथा ॥ १३ ॥
 परी ते सरिता मिळणीमागें । वाहाळ मानिजेत जगें ।
 तैसा नव्हे शिष्य वेगें । स्वामीच होये ॥ १४ ॥
 परीस आपणा ऐसें करीना । सुवर्णें लोहो पालटेना ।
 उपदेश करी बहुत जना । अंकित सद्गुरुचा ॥ १५ ॥
 शिष्यास गुरुत्व प्राप्त होये । सुवर्णें सुवर्ण करितां न ये ।
 म्हणौनी उपमा न साहे । सद्गुरूसी परिसाची ॥ १६ ॥
 उपमे द्यावा सागर । तरी तो अत्यंतची क्षार ।
 अथवा म्हणों क्षीरसागर । तरी तो नासेल कल्पांती ॥ १७ ॥
 उपमे द्यावा जरी मेरु । तरी तो जड पाषाण कठोर ।
 तैसा नव्हे की सद्गुरु । कोमळ दिनाचा ॥ १८ ॥
 उपमे म्हणों गगन । तरी गगनापरीस तें निर्गुण ।
 या कारणें दृष्टांत हीण । सद्गुरूस गगनाचा ॥ १९ ॥
 धीरपणे म् उपमूं जगती । तरी हेहि खचेल कल्पांती ।
 म्हणौन धीरत्वास दृष्टांती । हीण वसुंधरा ॥ २० ॥
 आतां उपमावा गभस्ती । तरी गभस्तीचा प्रकाश किती ।
 शास्त्रें मर्यादा बोलती । सद्गुरु अमर्याद ॥ २१ ॥

म्हणौनी उपमे उणा दिनकर। सद्गुरुज्ञानप्रकाश थोर ।
 आतां उपमावा फणीवर। तरी तोहि भारवाही ॥ २२ ॥
 आतां उपमे द्यावें जळ। तरी तें काळांतरीं आटेल सकळ ।
 सद्गुरुरूप तें निश्चळ। जाणार नाही ॥ २३ ॥
 सद्गुरूसी उपमावे म् अमृत। तरी अमर धरिती मृत्युपंथ ।
 सद्गुरुकृपा यथार्थ। अमर करी ॥ २४ ॥
 सद्गुरूसी म्हणावें कल्पतरु। तरी हा कल्पनेतीत विचारु ।
 कल्पवृक्षाचा अंगिकारु। कोण करी ॥ २५ ॥
 चिंता मात्र नाही मनीं। कोण पुसे चिंतामणी ।
 कामधेनूचीं दुभणीं। निःकामासी न लगती ॥ २६ ॥
 सद्गुरु म्हणों लक्ष्मीवंत। तरी ते लक्ष्मी नाशिवंत ।
 ज्याचे द्वारीं असे तिष्ठत। मोक्षलक्ष्मी ॥ २७ ॥
 स्वर्गलोक इंद्र संपती। हे काळांतरीं विटंबती ।
 सद्गुरुकृपेची प्राप्ती। काळांतरीं चळेना ॥ २८ ॥
 हरीहर ब्रह्मादिक। नाश पावती सकळिक ।
 सर्वदा अविनाश येक। सद्गुरुपद ॥ २९ ॥
 तयासी उपमा काय द्यावी। नाशिवंत सृष्टी आघवी ।
 पंचभूतिक उठाठेवी। न चले तेथें ॥ ३० ॥
 म्हणौनी सद्गुरु वर्णवेना। हे गे हेचि माझी वर्णना ।
 अंतरस्थितीचिया खुणा। अंतर्निष्ठ जाणती ॥ ३१ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे सद्गुरुस्तवननाम
 । । । । समास चवथा ॥ ४ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
 समास पांचवा : संतस्तवन
 । । । । । ॥ श्रीराम ॥
 आतां वंदीन सज्जन। जे परमार्थांचें अधिष्ठान ।
 ज्यांचेनि गुह्यज्ञान। प्रगटे जनी ॥ १ ॥
 जे वस्तु परम दुल्लभ। जयेचा अलभ्य लाभ ।
 तेंचि होये सुल्लभ। संतसंगेकरूनी ॥ २ ॥
 वस्तु प्रगटचि असे। पाहातां कोणासीच न दिसे ।
 नाना साधनी सायासें। न पडे ठाई ॥ ३ ॥
 जेथें परिक्षवंत ठकले। नांतरी डोळसचि अंध जाले ।
 पाहात असताअचि चुकले। निजवस्तूसी ॥ ४ ॥
 हें दीपाचेनि दिसेना। नाना प्रकाशें गवसेना ।
 नेत्रांजनेंहि वसेना। दृष्टीपुढें ॥ ५ ॥
 सोळां कळी पूर्ण शशी। दाखवू शकेना वस्तूसी ।
 तीत्र आदित्य कळारासी। तोहि दाखवीना ॥ ६ ॥
 जया सुर्यांचेनि प्रकाशें। ऊर्णतंतु तोहि दिसे ।
 नाना सूक्ष्म पदार्थ भासे। अणुरेणादिक ॥ ७ ॥
 चिरलें वाळाग्र तेंहि प्रकासी। परी तो दाखवीना वस्तूसी ।
 तें जयाचेनि साधकांसी। प्राप्त होये ॥ ८ ॥
 जेथें आक्षेप आटले। जेथें प्रेतन प्रस्तावले ।
 जेथें तर्क मंदावले। तर्कितां निजवस्तूसी ।

वळे विवेकाची वेगडी। पडे शब्दाची बोबडी ।
 जेथें मनाची तांतडी। कामा नये ॥ १० ॥
 जो बोलकेपणें विशेष। सहस्र मुखांचा जो शेष ।
 तोहि सिणला निःशेष। वस्तु न संगवे ॥ ११ ॥
 वेदे प्रकाशिलें सर्वही। वेदविरहित कांहीं नाही ।
 तो वेद कोणासही। दाखवू सकेना ॥ १२ ॥
 तेचि वस्तु संतसंगें। स्वानुभवे कळां लागे ।
 त्याचा महिमा वचनीं सांगे। ऐसा कवणु ॥ १३ ॥
 विचित्र कळा ये मायेची। परी वोळखी न संगवे वस्तूची ।
 मायातीता अनंताची। संत सोये सांगती ॥ १४ ॥
 वस्तूसी वर्णिलें नवचे। तेंचि स्वरूप संतांचें ।
 या कारणे वचनाचें। कार्य नाही ॥ १५ ॥
 संत आनंदाचें स्थळ। संत सुखचि केवळ ।
 नाना संतोषाचें मूळ। ते हे संत ॥ १६ ॥
 संत विश्रांतीची विश्रांती। संत तृप्तीची निजतृप्ती ।
 नांतरी भक्तीची फळश्रुती। ते हे संत ॥ १७ ॥
 संत धर्माचें धर्मक्षेत्र। संत स्वरूपाचें सत्पात्र ।
 नांतरी पुण्याची पवित्र। पुण्यभूमी ॥ १८ ॥
 संत समाधीचें मंदिर। संत विवेकाचें भांडार ।
 नांतरी बोलिजे माहेर। सायोज्यमुक्तीचें ॥ १९ ॥
 संत सत्याचा निश्चयो। संत सार्थकाचा जयो ।
 संतप्राप्तीचा समयो। सिद्धरूप ॥ २० ॥
 मोक्षश्रिया आळंकृत। ऐसे हे संत श्रीमंत ।
 जीव दरिद्री असंख्यात। नृपती केले ॥ २१ ॥
 जे समर्थपणें उदार। जे कां अत्यंत दानशूर ।
 तयांचेनि हा ज्ञानविचार। दिधला न वचे ॥ २२ ॥
 माहाराजे चक्रवर्ती। जाले आहेत पुढें होती ।
 परंतु कोणी सायोज्यमुक्ती। देणार नाही ॥ २३ ॥
 जें त्रैलोकीं नाही दान। तें करिती संतसज्जन ।
 तयां संतांचें महिमान। काय म्हणौनी वर्णावें ॥ २४ ॥
 जें त्रैलोक्याहून वेगळें। जें वेदश्रुतीसी नाकळे ।
 तेंचि जयांचेनि वोळे। परब्रह्म अंतरीं ॥ २५ ॥
 ऐसी संतांची महिमा। बोलिजे तितुकी उणी उपमा ।
 जयांचेनि मुख्य परमात्मा। प्रगट होये ॥ २६ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे संतस्तवननाम
 । । । । समास पांचवा ॥ ५ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
 समास सहावा : श्रोतेजनस्तवन
 । । । । । ॥ श्रीराम ॥
 आतां वंदूं श्रोते जन। भक्त ज्ञानी संत सज्जन ।
 विरक्त योगी गुणसंपन्न। सत्यवादी ॥ १ ॥
 येक सत्वाचे सागर। येक बुद्धीचे आगर ।
 येक श्रोते वैरागर। नाना शब्दरत्नांचे ॥ २ ॥

जे नाना अर्थावृत्ताचे भोक्ते । जे प्रसंगी वक्तव्याचे वक्ते ।
नाना संशयाते छेदिते । निश्चै पुरुष ॥ ३ ॥
ज्यांची धारणा अपार । जे ईश्वराचे अवतार ।
नांतरी प्रत्यक्ष सुरवर । बैसले जैसे ॥ ४ ॥
किं हे ऋषेश्वरांची मंडळी । शांतस्वरूप सत्वागळी ।
जयांचेनि सभामंडळीं । परम शोभा ॥ ५ ॥
हृदई वेदगर्भ विलसे । मुखी सरस्वती विळासे ।
साहित्य बोलतां जैसे । भासती देवगुरु ॥ ६ ॥
जे पवित्रपणें वैश्वानर । जे स्फूर्तिकिरणाचे दिनकर ।
ज्ञातेपणें दृष्टीसमोरे । ब्रह्मांड न ये ॥ ७ ॥
जे अखंड सावधान । जयांस त्रिकाळाचें ज्ञान ।
सर्वकाळ निराभिमान । आत्मज्ञानी ॥ ८ ॥
ज्यांचे दृष्टीखालून गेले । ऐसें कांहींच
नाहीं उरले ।
पदार्थमात्रांसी लक्षिले । मनें जयांच्या ॥ ९ ॥
जे जे कांहीं आठवावे । ते ते तयांस पूर्वीच ठावे ।
तेथे काये अनुवादावे । ज्ञातेपणेंकरूनी ॥ १० ॥
परंतु हे गुणग्राहिक । म्हणौन बोलतो निःशंक ।
भाग्यपुरुष काये येक । सेवित नाही ॥ ११ ॥
सदा सेविती दिव्यात्रे । पालटाकारणें आवेट अत्रे ।
तैसीच माझी वचनें । पराकृते ॥ १२ ॥
आपुले शक्तिनुसार । भावे पुजावा परमेश्वर ।
परंतु पुजूं नये हा विचार । कोठेचि नाही ॥ १३ ॥
तैसा मी येक वागदुर्बळ । श्रोते परमेश्वरचि केवळ ।
यांची पूजा वाचाबरळ । करू पाहे ॥ १४ ॥
वित्पत्ती नाही कळा नाही । चातुर्य नाही प्रबंद नाही ।
भक्ति ज्ञान वैराग्य नाही । गौल्यता नाही वचनाची ॥ १५ ॥
ऐसा माझा वाग्विळास । म्हणौन बोलतो सावकाश ।
भावाचा भोक्ता जगदीश । म्हणौनियां ॥ १६ ॥
तुम्ही श्रोते जगदीशमूर्ति । तेथे माझी वित्पत्ती किती ।
बुद्धिहीण अल्पमती । सलगी करितो ॥ १७ ॥
समर्थाचा पुत्र मूर्ख जगीं । परी सामर्थ्य असे त्याचा
आंगीं ।
तुम्हां संतांचा सलगी । म्हणौनि करितो ॥ १८ ॥
व्याघ्र सिंह भयानक । देखोनि भयाचकित लोक ।
परी त्यांचीं पिलीं निःशंक । तयांपुढे खेळती ॥ १९ ॥
तैसा मी संतांचा अंकित । तुम्हां संतांपासीं बोलत ।
तरी माझी चिंता तुमचे चित्त । वाहेलच कीं ॥ २० ॥
आपलेची बोले वाउगे । त्याची संपादणी करणें लागे ।
परंतु काहीं सांगणें नलगे । न्यून ते पूर्ण करावे ॥ २१ ॥
हे तों प्रीतीचें लक्षण । स्वभावेची करी मन ।
तैसे तुम्ही संतसज्जन । मायेबाप विश्वाचे ॥ २२ ॥
माझा आशय जाणोनी जीवे । आतां उचित ते करावे ।

पुढें कथेसि अवधान द्यावे । म्हणे दासानुदास ॥ २३ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे श्रोतेस्तवननाम
। । । । समास सहावा ॥ ६ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
समास सातवा : कवेश्वरस्तवन
। । । । । ॥ श्रीराम ॥

आतां वंदूं कवेश्वर । शब्दसृष्टीचे ईश्वर ।
नांतरी हे परमेश्वर । वेदावतारी ॥ १ ॥
की हे सरस्वतीचें निजस्थान । की हे नाना कळांचें जीवन ।
नाना शब्दांचें भुवन । येथार्थ होये ॥ २ ॥
की हे पुरुषार्थाचें वैभव । की हे जगदीश्वराचें
महत्व ।
नाना लाघवें सत्कीर्तीस्तव । निर्माण कवी ॥ ३ ॥
की हे शब्दरत्नाचे सागर । की हे मुक्तांचे मुक्त सरोवर ।
नाना बुद्धीचे वैरागर । निर्माण जाले ॥ ४ ॥
अध्यात्मग्रंथांची खाणी । की हे बोलिके चिंतामणी ।
नाना कामधेनूचीं दुभणीं । वोळलीं श्रोतयांसी ॥ ५ ॥
की हे कल्पनेचे कल्पतरु । की हे मोक्षाचे मुख्य पडीभरु ।
नाना सायोज्यतेचे विस्तारु । विस्तारले ॥ ६ ॥
की हा परलोकीचा निजस्वार्थु । की हा योगियांचा
गुप्त पंथु ।
नाना ज्ञानियांचा परमार्थु । रूपासि आला ॥ ७ ॥
की हे निरंजनाची खूण । की हे निर्गुणाची वोळखण ।
मायाविलक्षणाचे लक्षण । ते हे कवी ॥ ८ ॥
की हा श्रुतीचा भावगर्भ । की हा परमेश्वराचा
अलभ्य लाभ ।
नातरी होये सुल्लभ । निजबोध कविरूपें ॥ ९ ॥
कवि मुमुक्षाचें अंजन । कवि साधकांचें साधन ।
कवि सिद्धांचें समाधान । निश्चयात्मक ॥ १० ॥
कवि स्वधर्माचा आश्रयो । कवि मनाचा मनोजयो ।
कवि धार्मिकाचा विनयो । विनयकर्ते ॥ ११ ॥
कवि वैराग्याचें संरक्षण । कवि भक्तांचें भूषण ।
नाना स्वधर्मरक्षण । ते हे कवी ॥ १२ ॥
कवि प्रेमळांची प्रेमळ स्थिती । कवि ध्यानस्थांची ध्यानमूर्ति ।
कवि उपासकांची वाड कीर्ती । विस्तारली ॥ १३ ॥
नाना साधनांचे मूळ । कवि नाना प्रेत्यांचें फळ ।
नाना कार्यसिद्धि केवळ । कविचेनि प्रसादें ॥ १४ ॥
आधीं कवीचा वाग्विळास । तरी मग श्रवणीं तुंबळे रस ।
कविचेनि मतिप्रकाश । कवित्वास होये ॥ १५ ॥
कवि वित्पत्ताची योग्यता । कवि सामर्थ्यवंतांची सत्ता ।
कवि विचक्षणाची कुशळता । नाना प्रकारें ॥ १६ ॥
कवि कवित्वाचा प्रबंध । कवि नाना धाटी मुद्रा छंद ।

कवि गद्यपद्ये भेदाभेद । पदत्रासकर्ते ॥ १७ ॥
 कवि सृष्टीचा आळंकार । कवि लक्ष्मीचा शृंगार ।
 सकळ सिद्धीचा निर्धार । ते हे कवी ॥ १८ ॥
 कवि सभेचें मंडण । कवि भाग्याचें भूषण ।
 नाना सुखाचें संरक्षण । ते हे कवी ॥ १९ ॥
 कवि देवांचे रूपकर्ते । कवि ऋषीचें महत्त्ववर्णिते ।
 नाना शास्त्रांचें सामर्थ्य ते । कवि वाखाणिते ॥ २० ॥
 नस्ता कवीचा व्यापार । तरी कैचा अस्ता जगोद्धार ।
 म्हणौनि कवि हे आधार । सकळ सृष्टीसी ॥ २१ ॥
 नाना विद्या ज्ञातृत्व कांहीं । कवेश्वरेंविण तों नाही ।
 कवीपासून सर्वही । सर्वज्ञता ॥ २२ ॥
 मागां वाल्मीक व्यासादिक । जाले कवेश्वर अनेक ।
 तयांपासून विवेक । सकळ जनासी ॥ २३ ॥
 पूर्वी काव्यें होती केलीं । तरीच वित्पत्ती प्राप्त झाली ।
 तेणे पंडिताआंगी बाणली । परम योग्यता ॥ २४ ॥
 ऐसे पूर्वी थोर थोर । जाले कवेश्वर अपार ।
 आतां आहेत पुढें होणार । नमन त्यांसी ॥ २५ ॥
 नाना चातुर्याच्या मूर्ती । किं हे साक्षात् बृहस्पती ।
 वेद श्रुती बोलों म्हणती । ज्यांच्या मुखें ॥ २६ ॥
 परोपकाराकारणें । नाना निश्चय अनुवादणें ॥
 सेखीं बोलीले पूर्णपणें । संशयातीत ॥ २७ ॥
 कीं हे अमृताचे मेघ वोळले । कीं हे नवरसाचे वोघ लोटले ।
 नाना सुखाचे उचंबळले । सरोवर हे ॥ २८ ॥
 कीं हे विवेकनिधीचीं भांडारें । प्रगट जालीं
 मनुष्याकारें ।
 नाना वस्तूचेनि विचारें । कोंदाटले हे ॥ २९ ॥
 कीं हे आदिशक्तीचें ठेवणें । नाना पदार्थास आणी उणें ।
 लाधलें पूर्व संचिताच्या गुणें । विश्वजनासी ॥ ३० ॥
 कीं हे सुखाचीं तारुवें लोटलीं । आक्षेप आनंदे उतटलीं ।
 विश्वजनास उपेगा आलीं । नाना प्रयोगाकारणे ॥ ३१ ॥
 कीं हे निरंजनाची संपत्ती । कीं हे विराटाची योगस्थिती ।
 नांतरी भक्तीची फळश्रुती । फळास आली ॥ ३२ ॥
 कीं हा ईश्वराचा पवाड । पाहातां गगनाहून वाड ।
 ब्रह्मांडरचनेहून जाड । कविप्रबंदरचना ॥ ३३ ॥
 आतां असो हा विचार । जगास आधार कवेश्वर ।
 तयांसी माझा नमस्कार । साष्टांग भावें ॥ ३४ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे कवेश्वरस्तवननाम
 । । । । समास सातवा ॥ ७ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥

समास आठवा : सभास्तवन

। । । । । ॥ श्रीराम ॥

अतां वंदूं सकळ सभा । जये सभेसी मुक्ति सुल्लभा ।

जेथें स्वयें जगदीश उभा । तिष्ठतु भरें ॥ १ ॥
 श्लोक ॥ नाहं वसामि वैकुंठे योगिनां हृदये रवौ ।
 । । । मद्भक्ता यत्र गायन्ति तत्र तिष्ठामि नारद ॥
 नाहीं वैकुंठीचा ठाई । नाहीं योगियांचा हृदई ।
 माझे भक्त गाती ठाई ठाई । तेथें मी तिष्ठतु
 नारदा ॥ २ ॥
 याकारणें सभा श्रेष्ठ । भक्त गाती तें वैकुंठ ।
 नामघोषें घडघडाट । जयजयकारें गर्जती ॥ ३ ॥
 प्रेमळ भक्तांचीं गायनें । भगवत्कथा हरिकीर्तनें ।
 वेदव्याख्यान पुराणश्रवणें । जेथें निरंतर ॥ ४ ॥
 परमेश्वराचे गुणानुवाद । नाना निरूपणाचे संवाद ।
 अध्यात्मविद्या भेदाभेद । मथन जेथे ॥ ५ ॥
 नाना समाधानें तृप्ती । नाना आशंका निवृत्ती ।
 चितीं बैसे ध्यानमूर्ति । वाग्विळासें ॥ ६ ॥
 भक्त प्रेमळ भाविक । सभ्य सखोल सात्त्विक ।
 रम्य रसाळ गायक । निष्ठावंत ॥ ७ ॥
 कर्मसीळ आचारसीळ । दानसीळ धर्मसीळ ।
 सुचिस्मंत पुण्यसीळ । अंतरशुद्ध कृपाळु ॥ ८ ॥
 योगी वीतरागी उदास । नेमक निग्रह तापस ।
 विरक्त निस्पृह बहुवस । आरण्यवासी ॥ ९ ॥
 दंडधारी जटाधारी । नाथपंथी मुद्राधारी ।
 येक बाळब्रह्मचारी । योगेश्वर ॥ १० ॥
 पुरश्चरणी आणी तपस्वी । तीर्थवासी आणी मनस्वी ।
 माहायोगी आणी जनस्वी । जनासारिखे ॥ ११ ॥
 सिद्ध साधु आणी साधक । मंत्रयंत्रशोधक ।
 येकनिष्ठ उपासक । गुणग्राही ॥ १२ ॥
 संत सज्जन विद्वज्जन । वेदज्ञ शास्त्रज्ञ माहाजन ।
 प्रबुद्ध सर्वज्ञ समाधान । विमळकर्ते ॥ १३ ॥
 योगी वित्पन्न ऋषेश्वर । धूर्त तार्किक कवेश्वर ।
 मनोजयाचे मुनेश्वर । आणी दिग्बल्की ॥ १४ ॥
 ब्रह्मज्ञानी आत्मज्ञानी । तत्त्वज्ञानी पिंडज्ञानी ।
 योगाभ्यासी योगज्ञानी । उदासीन ॥ १५ ॥
 पंडित आणी पुराणिक । विद्वांस आणी वैदिक ।
 भट आणी पाठक । येजुर्वेदी ॥ १६ ॥
 माहाभले माहाश्रोत्री । याज्ञिक आणी आग्नहोत्री ।
 वैद्य आणी पंचाक्षरी । परोपकारकर्ते ॥ १७ ॥
 भूत भविष्य वर्तमान । ज्यांस त्रिकाळाचें ज्ञान ।
 बहुश्रुत निराभिमान । निरापेक्षी ॥ १८ ॥
 शांति क्षमा दयासीळ । पवित्र आणी सत्वसीळ ।
 अंतरशुद्ध ज्ञानसीळ । ईश्वरी पुरुष ॥ १९ ॥
 ऐसे जे कां सभानायेक । जेथें नित्यानित्यविवेक ।
 त्यांचा महिमा अलोलिक । काय म्हणोनि वर्णावा ॥ २० ॥
 जेथें श्रवणाचा उपाये । आणी परमार्थसमुदाये ।

तेथें जनासी तरणोपाये । सहजचि होये ॥ २१ ॥
 उत्तम गुणाची मंडळी । सत्वधीर सत्वागळी ।
 नित्य सुखाची नव्हाळी । जेथें वसे ॥ २२ ॥
 विद्यापात्रें कळापात्रें । विशेष गुणांची सत्पात्रें ।
 भगवंताचीं प्रीतिपात्रें । मिळालीं जेथें ॥ २३ ॥
 प्रवृत्ती आणी निवृत्ती । प्रपंची आणी परमार्थी ।
 गृहस्ताश्रमी वानप्रहस्ती । संन्यासादिक ॥ २४ ॥
 वृद्ध तरुण आणी बाळ । पुरुष स्त्रियादिक सकळ ।
 अखंड ध्याती तमाळनीळ । अंतर्यामी ॥ २५ ॥
 ऐसे परमेश्वराचे जन । त्यांसी माझें अभिवंदन ।
 जयांचेनि समाधान । अकस्मात बाणें ॥ २६ ॥
 ऐंसिये सभेचा गजर । तेथें माझा नमस्कार ।
 जेथें नित्य निरंतर । कीर्तन भगवंताचें ॥ २७ ॥
 जेथें भगवंताच्या मूर्ती । तेथें पाविजे उत्तम गती ।
 ऐसा निश्चय बहुतां ग्रंथीं । महंत बोलिले ॥ २८ ॥
 कल्लौ कीर्तन वरिष्ठ । जेथें होय ते सभा श्रेष्ठ ।
 कथाश्रवणें नाना नष्ट । संदेह मावळती ॥ २९ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे सभास्तवननाम
 । । । । समास आठवा ॥ ८ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
 समास नववा : परमार्थस्तवन
 । । । । । ॥ श्रीराम ॥

आतां स्तऊं हा परमार्थ । जो साधकांचा निजस्वार्थ ।
 नांतरी समर्थांमध्ये समर्थ । योग हा ॥ १ ॥
 आहे तरी परम सुगम । परी जनासी जाला दुर्गम ।
 कां जयाचें चुकलें वर्म । सत्समागमाकडे ॥ २ ॥
 नाना साधनांचे उधार । हा रोकडा ब्रह्मसाक्षात्कार ।
 वेदशास्त्री जें सार । तें अनुभवास ये ॥ ३ ॥
 आहे तरी चहूंकडे । परी अणुमात्र दृष्टी न पडे ।
 उदास परी येकीकडे । पाहातां दिसेना ॥ ४ ॥
 आकाशमार्गी गुप्त पंथ । जाणती योगिये समर्थ ।
 इतरांस हा गुह्यार्थ । सहसा न कळे ॥ ५ ॥
 साराचेंहि निजसार । अखंड अक्षै अपार ।
 नेऊं न सकती तश्कर । कांही केल्या ॥ ६ ॥
 तयास नाही राजभये । अथवा नाही अग्निभये ।
 अथवास्वापदभये । बोलोच नये ॥ ७ ॥
 परब्रह्म तें हालवेना । अथवा ठावही चुकेना ।
 काळांतरी चळेना । जेथीचा तेथें ॥ ८ ॥
 ऐसें तें निज ठेवणें । कदापि पालटों नेणे ।
 अथवा नव्हे आदिक उणें । बहुतां काळें ॥ ९ ॥
 अथवा तें घसवटेना । अथवा अदृश्य होयेना ।

नांतरी पाहातां दिसेना । गुरुअंजनेविण ॥ १० ॥
 मागां योगिये समर्थ । त्यांचाहि निजस्वार्थ ।
 यासि बोलिजे परमार्थ । परमगुह्य म्हणौनि ॥ ११ ॥
 जेंही शोधून पाहिला । त्यासी अर्थ सांपडला ।
 येरां असोनी अलभ्य जाला । जन्मोजन्मीं ॥ १२ ॥
 अपूर्वता या परमार्थाची । वार्ता नाही जन्ममृत्याची ।
 आणी पदवी सायोज्यतेची । सन्निधचि लाभें ॥ १३ ॥
 माया विवेकें मावळे । सारासारविचार कळे ।
 परब्रह्म तेंहि निवळे । अंतर्यामीं ॥ १४ ॥
 ब्रह्म भासले उदंड । ब्रह्मी बुडालें ब्रह्मांड ।
 पंचभूतांचें थोतांड । तुच्छ वाटे ॥ १५ ॥
 प्रपंच वाटे लटिका । माया वाटे लापणिका ।
 शुद्ध आत्मा विवेका- । अंतरीं आला ॥ १६ ॥
 ब्रह्मस्थित बाणतां अंतरीं । संदेह गेला ब्रह्मांडाबाहेरीं ।
 दृश्याची जुनी जर्जरी । कुहिट जाली ॥ १७ ॥
 ऐसा हा परमार्थ । जो करी त्याचा निजस्वार्थ ।
 आतां या समर्थास समर्थ । किती म्हणौनि म्हणावें ॥ १८ ॥
 या परमार्थाकरितां । ब्रह्मादिकांसि विश्रामता ।
 योगी पावती तन्मयता । परब्रह्मीं ॥ १९ ॥
 परमार्थ सकळांस विसांवा । सिद्ध साधु माहानुभावां ।
 सेखीं सात्विक जड जीवां । सत्संगेंकरूनी ॥ २० ॥
 परमार्थ जन्माचें सार्थक । परमार्थ संसारीं तारक ।
 परमार्थ दाखवी परलोक । धार्मिकासी ॥ २१ ॥
 परमार्थ तापसांसी थार । परमार्थ साधकांसी आधार ।
 परमार्थ दाखवी पार । भवसागराचा ॥ २२ ॥
 परमार्थी तो राज्यधारी । परमार्थ नाही तो भिकारी ।
 या परमार्थाची सरी । कोणास द्यावी ॥ २३ ॥
 अनंत जन्मींचें पुण्य जोडे । तरीच परमार्थ घडे ।
 मुख्य परमात्मा आतुडे । अनुभवासी ॥ २४ ॥
 जेणें परमार्थ वोळखिला । तेणें जन्म सार्थक केला ।
 येर तो पापी जन्मला । कुलक्षयाकारणें ॥ २५ ॥
 असो भगवत्प्राप्तीविण । करी संसाराचा सीण ।
 त्या मूर्खाचें मुखावलोकन । करूंच नये ॥ २६ ॥
 भल्यानें परमार्थी भरावें । शरीर सार्थक करावें ।
 पूर्वजांस उद्धरावें । हरिभक्ती करूनी ॥ २७ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे परमार्थस्तवननाम
 । । । । समास नववा ॥ ९ ॥

। । । । । ॥ श्रीराम ॥
 समास दहावा : नरदेहस्तवननिरूपण

। । । । । ॥ श्रीराम ॥

धन्य धन्य हा नरदेहो । येथील अपूर्वता पाहो ।

जो जो कीजे परमार्थलाहो । तो तो पावे सिद्धीतें ॥ १ ॥
या नरदेहाचेनि लागवेगें । येक लागले भक्तिसंगें ।
येकीं परम वीतरागें । गिरिकंदरें सेविलीं ॥ २ ॥
येक फिरती तिथांटणें । येक करिती पुरश्चरणें ।
येक अखंड नामस्मरणें । निष्ठावंत राहिले ॥ ३ ॥
येक तपें करूं लागले । येक योगाभ्यासी माहाभले ।
येक अभ्यासयोगें जाले । वेदशास्त्री वित्पन्न ॥ ४ ॥
येकीं हटनिग्रह केला । देह अत्यंत पीडिला ।
येकीं देह ठाई पाडिला । भावार्थबळें ॥ ५ ॥
येक माहानुभाव विख्यात । येक भक्त जाले ख्यात ।
येक सिद्ध अकस्मात । गगन वोळगती ॥ ६ ॥
येक तेजीं तेजचि जाले । येक जळीं मिळोन गेले ।
येक ते दिसतचि अदृश्य जाले । वायोस्वरूपीं ॥ ७ ॥
येक येकचि बहुधा होती । येक देखतचि निघोनि जाती ।
येक बैसले असतांची भ्रमती । नाना स्थानीं समुद्रीं ॥ ८ ॥
येक भयानकावरी बैसती । एक अचेतनें चालविती ।
येक प्रेतें उठविती । तपोबळेंकरूनी ॥ ९ ॥
येक तेजें मंद करिती । येक जळें आटविती ।
येक वायो निरोधिती । विश्वजनाचा ॥ १० ॥
ऐसे हटनिग्रही कृतबुद्धी । जयांस वोळल्या नाना सिद्धी ।
ऐसे सिद्ध लक्षावधी । होऊन गेले ॥ ११ ॥
येक मनोसिद्ध येक वाचासिद्ध । येक अल्पसिद्ध येक सर्वसिद्ध ।
ऐसे नाना प्रकारीचे सिद्ध । विख्यात जाले ॥ १२ ॥
येक नवविधाभक्तिराजपंथें । गेले, तरले परलोकींच्या
निजस्वार्थें ।
येक योगी गुप्तपंथें । ब्रह्मभुवना पावले ॥ १३ ॥
येक वैकुंठास गेले । येक सत्यलोकीं राहिले ।
येक कैलासीं बैसले । शिवरूप होऊनी ॥ १४ ॥
येक इंद्रलोकीं इंद्र जाले । येक पितृलोकीं मिळाले ।
येक ते उडगणी बैसले । येक ते क्षीरसागरी ॥ १५ ॥
सलोकता समीपता । स्वरूपता सायोज्यता ।
या चत्वार मुक्ती तत्त्वतां । इच्छा सेऊनि राहिले ॥ १६ ॥
ऐसे सिद्ध साधू संत । स्वहिता प्रवर्तले अनंत ।
ऐसा हा नरदेह विख्यात । काय म्हणौन वर्णावा ॥ १७ ॥
या नरदेहाचेनि आधारें । नाना साधनांचेनि द्वारें ।
मुख्य सारासारविचारें । बहुत सुटले ॥ १८ ॥
या नरदेहाचेनि संमंधें । बहुत पावले उत्तम पदें ।
अहंता सांडून स्वानंदे । सुखी जाले ॥ १९ ॥
नरदेही येऊन सकळ । उधरागती पावले केवळ ।
येथें संशयाचें मूळ । खंडोन गेलें ॥ २० ॥
पशुदेहीं नाहीं गती । ऐसे सर्वत्र बोलती ।
म्हणौन नरदेहींच प्राप्ती । परलोकाची ॥ २१ ॥
संत महंत ऋषी मुनी । सिद्ध साधू समाधानी ।

भक्त मुक्त ब्रह्मज्ञानी । विरक्त योगी तपस्वी ॥ २२ ॥
तत्त्वज्ञानी योगाभ्यासी । ब्रह्मच्यारी दिगंबर संन्यासी ।
शडदर्शनी तापसी । नरदेहींच जाले ॥ २३ ॥
म्हणौनी नरदेह श्रेष्ठ । नाना देहांमध्ये वरिष्ठ ।
जयाचेनि चुके आरिष्ट । येमयातनेचें ॥ २४ ॥
नरदेह हा स्वाधेन । सहसा नव्हे पराधेन ।
परंतु हा परोपकारीं झिजऊन । कीर्तिरूपें उरवावा ॥ २५ ॥
अश्व वृषभ गाई म्हैसी । नाना पशु स्त्रिया दासी ।
कृपाळूपणें सोडितां त्यांसी । कोणी तरी धरील ॥ २६ ॥
तैसा नव्हे नरदेहो । इच्छा जाव अथवा रहो ।
परी यास कोणी पाहो । बंधन करूं सकेना ॥ २७ ॥
नरदेह पांगुळ असता । तरी तो कार्यास न येता ।
अथवा थोटा जरी असता । तरी परोपकारास न ये ॥ २८ ॥
नरदेह अंध असिला । तरी तो निपटचि वायां गेला ।
अथवा बधिर जरी असिला । तरी निरूपण नाहीं ॥ २९ ॥
नरदेह असिला मुका । तरी घेतां न ये आशंका ।
अशक्त रोगी नासका । तरी तो निःकारण ॥ ३० ॥
नरदेह असिला मूर्ख । अथवा फेपच्या समंधाचें दुःख ।
तरी तो जाणावा निरार्थक । निश्चयेंसीं ॥ ३१ ॥
इतकें हें नस्तां वेंग । नरदेह आणी सकळ सांग ।
तेणें धरावा परमार्थमार्ग । लागवेगें ॥ ३२ ॥
सांग नरदेह जोडलें । आणी परमार्थबुद्धि विसलें ।
तें मूर्ख कैसें भ्रमलें । मायाजाळीं ॥ ३३ ॥
मृत्तिका खाणोन घर केलें । तें माझे ऐसें दृढ कल्पिलें ।
परी तें बहुतांचें हें कळलें । नाहींच तयासी ॥ ३४ ॥
मुष्यक म्हणती घर आमुचें । पाली म्हणती घर आमुचें ।
मक्षिका म्हणती घर आमुचें । निश्चयेंसीं ॥ ३५ ॥
कांतण्या म्हणती घर आमुचें । मुंगळे म्हणती घर आमुचें ।
मुंग्या म्हणती घर आमुचें । निश्चयेंसीं ॥ ३६ ॥
विंचू म्हणती आमुचें घर । सर्प म्हणती आमुचें घर ।
झुरळें म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ३७ ॥
भ्रमर म्हणती आमुचें घर । भिंगोर्या म्हणती आमुचें घर ।
आळीका म्हणती आमुचें घर । काष्ठामधें ॥ ३८ ॥
मार्जारें म्हणती आमुचें घर । श्वानें म्हणती आमुचें घर ।
मुंगसें म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ३९ ॥
पुंगळ म्हणती आमुचें घर । वाळव्या म्हणती आमुचें घर ।
पिसुवा म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ४० ॥
ढेकुण म्हणती आमुचें घर । चांचण्या म्हणती आमुचें घर ।
घुंगडी म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ४१ ॥
पिसोळे म्हणती आमुचें घर । गांधेले म्हणती आमुचें घर ।
सोट म्हणती आमुचें घर । आणी गोंवी ॥ ४२ ॥
बहुत किड्यांचा जोजार । किती सांगावा विस्तार ।
समस्त म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसीं ॥ ४३ ॥

पशु म्हणती आमुचें घर । दासी म्हणती आमुचें घर ।
 घरीची म्हणती आमुचें घर । निश्चयेसी ॥ ४४ ॥
 पाहुणे म्हणती आमुचें घर । मित्र म्हणती आमुचें घर ।
 ग्रामस्त म्हणती आमुचें घर । निश्चयेसी ॥ ४५ ॥
 तशकर म्हणती आमुचें घर । राजकी म्हणती आमुचें घर ।
 आग्न म्हणती आमुचें घर । भस्म करूं ॥ ४६ ॥
 समस्त म्हणती घर माझें । हें मूर्खहि म्हणे माझें माझें ।
 सेवट जड जालें वोझें । टाकिला देश ॥ ४७ ॥
 अवधी घरें भंगलीं । गांवांची पांढरी पडिली ।
 मग तें गुही राहिलीं । आरण्यस्वापदें ॥ ४८ ॥
 किडा मुंगी वाळवी मूषक । त्यांचेंच घर हें
 निश्चयात्मक ।
 हें प्राणी बापुडें मूर्ख । निघोन गेलें ॥ ४९ ॥
 ऐसी गृहांची स्थिती । मिथ्या आली आत्मप्रचीती ।
 जन्म दो दिसांची वस्ती । कोठें तरी करावी ॥ ५० ॥
 देह म्हणावें आपुलें । तरी हें बहुतांकारणें निर्मिलें ।
 प्राणीयांच्या माथां घर केलें । वा मस्तकी भक्षिती ॥ ५१ ॥
 रोमेमुळी किडे भक्षिती । खांडुक जाल्यां किडे पडती ।
 पोटामध्ये जंत होती । प्रत्यक्ष प्राणियांच्या ॥ ५२ ॥
 कीड लागे दांतासी । कीड लागे डोळ्यांसी ।
 कीड लागे कर्णासी । आणी गोमाशा भरती ॥ ५३ ॥
 गोचिड अशुद्ध सेविती । चामवा मांसांत घुसती ।
 पिसोळे चाऊन पळती । अकस्मात ॥ ५४ ॥
 भोंगें गांधेंलें चाविती । गोबी जळवा अशुद्ध घेती ।
 विंचू सर्प दंश करिती । कानटें फुर्सी ॥ ५५ ॥

जन्मून देह पाळिलें । तें अकस्मात व्याघ्रें नेलें ।
 कां तें लांडगींच भक्षिलें । बळात्कारें ॥ ५६ ॥
 मूषकें मार्जें दंश करिती । स्वानें अश्वें लोले तोडिती ।
 रीसें मर्कटें मारिती । कासावीस करूनी ॥ ५७ ॥
 उष्टरें डसोन इचलिती । हस्थी चिडून टाकिती ।
 वृषभ टोचून मारिती । अकस्मात ॥ ५८ ॥
 तशकर तडतडां तोडिती । भूतें झडपोन मारिती ।
 असो या देहाची स्थिती । ऐसी असे ॥ ५९ ॥
 ऐसें शरीर बहुतांचें । मूर्ख म्हणे आमुचें ।
 परंतु खाजें जिवांचें । तापत्रें बोलिलें ॥ ६० ॥
 देह परमार्थी लाविलें । तरीच याचें सार्थक जालें ।
 नाहीं तरी हें वेर्थची गेलें । नाना आघातें
 मृत्यपंथें ॥ ६१ ॥
 असो जे प्रपंचिक मूर्ख । ते काये जाणती परमार्थसुख ।
 त्या मूर्खांचें लक्षण कांहीं येक । पुढे बोलिलें असे ॥ ६२ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे नरदेहस्तवननिरूपणनाम
 । । । समास दहावा ॥ १० ॥

दशक पहिला समाप्त

Proofread by Vishwas Bhide and Sunder Hattangadi.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated October 15, 2005